

Ph.d afhandling: Kvindelighed og alder?

Et interviewstudie om alder, krop og femininitet

Vores kultur rummer særlige normer for, hvordan kvinder i bestemte aldre bør se ud, men grænserne for tilladeligt, alderspassende udseende kan forhandles

Når man er lille, må man gerne være nuttet og sød. Nu skal man være lang, smal og stilfuld og have store bryster. Det siger 12-årige Olivia med et kritisk tonefald under et af de interview, som ligger til grund for min afhandling. Omverden er rig på sådanne normer for, hvordan piger og kvinder "må" eller "skal" være og se ud i forskellige aldre. Ved hjælp af interviews med 25 personer, hovedsageligt piger og kvinder, i alderen 6-99 år, forsøger jeg i afhandlingen at forstå, hvordan mennesker håndterer sådanne opfattelser - hvordan skaber og anvender personerne normer om alder, og hvordan sker det relateret til forestillinger om piger og kvinder i forskellige aldre?

Performativitet

Teoretisk har jeg først og fremmest ladet mig inspirere af Judith Butlers kønstheori (1990, 2005) og specielt hendes begreb *performativitet*. Butler beskriver køn som performativt i den forstand, at det er menneskers handlinger og udsagn, deres iscenesættelser, som konstituerer køn og bestemmer en person som enten kvinde eller mand. Køn betragtes dermed ikke som noget, der kommer til udtryk på særlige måder på grund af et uforanderligt, naturligt bestemt kvindeligt eller mandligt køn, men snarere som en konsekvens af hvad mennesker gør og siger. Jeg anvender dette perspektiv i studiet og lader det også omfatte alder. Analyserne tager derfor udgangspunkt i tanken om, at der ikke findes nogen på forhånd givet forklaring på, hvad alder er eller betyder. Koncentrationen rettes i stedet mod, hvordan mennesker tilskriver betydninger og skaber mening med alder.

Interview

Den form for interview, som studiet byg-

ger på, kan beskrives som kvalitative interviewsamtaler, hvor der fokuseres på interviewpersonens måde at se på, forstå og beskrive verden og fænomener i den. Blikket retter sig altså mod de interviewede personers beskrivelser og iscenesættelser, men disse skabes som en del af den specielle sammenhæng, som et interview er, hvor der opstår et samspil mellem interviewer og interviewet.

Det primære kriterie for udvælgelsen af de interviewede har været at få bredde med hensyn til deres alder. Spredningen mellem 6 og 99 år er ikke helt jævnt fordelt, men det har været ambitionen at få en tilstrækkelig spredning over forskellige aldre for at kunne diskutere, hvad alder kan betyde set fra forskellige aldres perspektiv. Foruden alder har det været ønsket at få indblik i forskellige slags erfaringer, ikke mindst hvad angår kvindelighed og krop. De fleste af personerne definerer sig som piger eller kvinder, men også personer, der betragter køn som et mere overskridende fænomen, er blevet interviewet for at få et mere varieret materiale.

Alder som relativt fænomen

I interviewene bliver aldersopfattelser ofte koblet sammen med særlige opfattelser af krop og køn. De interviewedes beskrivelser af alder placeres i kroppen, og personerne fremlægger tanker om, at det er kropslige faktorer, som bestemmer, hvordan man oplever aldring. Forskellige kropslige tegn, fx gråt hår, tolkes som tegn på, at en person har en vis alder. Beskrivelserne af alder stammer fra - og henviser til - kroppen; hvordan den ser ud, hvordan den forandres gennem livet, hvorvidt en person opleves ung eller gammel, lider af småskavanker eller af "aldersrelaterede

problemer". Personernes beskrivelser af kroppen varierer afhængigt af deres opfattelser af alder, og i omtalen af dette aktualiseres forestillinger om og forventninger til, at kroppen forandres på bestemte måder gennem livet.

I citatet af Olivia i indledningen formidles forventningen til pigekroppens forandringer med tilvækst af bryster etc. Dette ser jeg som eksempel på, at kropsforandringerne sammenlignes med en slags forventeligt kvindeligt livsforløb, og at bestemte forandringer bør indtræffe til ret tid, eller *on time* med Holstein og Gubriums begreb (2000). Det fremstilles som efterstræbellesværdigt, at kroppen svarer til forventningerne om det, der betragtes som passende - både for kønnet og for alderen. I modsat fald; hvis en kvinde i en vilkårlig alder ikke kan fremvise en alders- og kønspassende krop, risikerer det at forstyrre opfattelser af personen som en normal pige eller kvinde.

Set i lyset af interviewene fremstår betydninger af alder som relative og som noget, der kan identificeres i form af forskelle eller ligheder. Hvem der beskrives som ung, gammel, voksen, ældre, lille eller stor, beror på, hvilket perspektiv man har, og hvad man sammenligner med. Af en 24-årig person kan fx. 30-, 40- og 50-års alderen ses som aldre, hvor man ældes og bliver ældre. For andre personer, fx. den 99-årige interviewperson, kan de samme aldre snarere beskrives med termer som dengang *man var ung*.

Også aldersvurderinger afhænger af hver enkelt persons perspektiv. Selv om interviewpersonerne er enige om, at det at ældes sammenkobles med negative egenskaber, og kvindeligt aldring formidles som noget, der skal bekæmpes

eller skjules, så konstrueres aldring og så som et positivt fænomen. Kvindelig aldring beskrives mange gange i interviewene som et uundgåeligt kropsligt forfald, slaphed og sygdom, og den ældre kvindekrop beskrives af og til som slap, rynket og usexet. Men kvindelig aldring omtales samtidig med ord for øget kvindelighed, erfaring og viden, og den kobles sammen med mere pondus, fx på arbejdspladsen.

En ældre kvinde kan i et interview beskrives med et billede på en overmoden frugt, men i en anden kontekst og af en anden person beskrives ældre kvinder som stærke, kvindelige og smukke.

Det at se yngre ud end den kronologiske alder beskrives som eftertragtellesværdigt for voksne, men for børn og unge vedkommende er det omvendt; for dem er det negativt at se yngre ud end den kronologiske alder. For børn omtales det at blive ældre som noget, man stræber efter, og det gælder snarere om at skynde sig at vokse op og blive ældre end at forsøge at modvirke dette. Forandringer af pigekroppen omtales da som *udvikling*.

Man kan ikke sige, at aldring fremstilles entydigt hverken negativt eller positivt i interviewene, idet vurderingerne afhænger af, fra hvilken horisont og i hvilken sammenhæng, der bliver set på og talt om alder.

Alder som præstation

Når personerne fortæller om sig selv og deres liv, tager de udgangspunkt i nogle generelt dominerende forestillinger om livets udvikling og forløb, hvor livet inddeles i en række på hinanden følgende faser med et vist givet indhold. Det betyder dog ikke, at personerne fortæller om, at de har fulgt et sådant udviklingsforløb til punkt og prikke. Snarere lægger personerne vægt på at sammenligne deres eget livsforløb som afvigende fra disse forestillinger om et generaliseret livsforløb.

Når interviewpersonerne implicit refererer til forestillinger og normer om, at et menneske i løbet af sit liv skal nå noget bestemt, og at dette skal gøres i en bestemt rækkefølge, bruger de ordene *endnu*, *hvornår*, *sent* og *tidligt*. En person kan beskrives som for ung, da hun fik barn, og to af interviewpersonerne siger, at de *endnu ikke har børnebørn*. Sådanne udtryk forholder sig til særlige forventninger til forskellige faser i livet. Alder aktualiseres i materialet som en måde at afstemme det, man hidtil har præsteret i livet, og som en målestok for fremtiden. Selv kroppen vurderes på lignende vis i forhold til idealer om, at kvindekroppen skal gennemgå visse forandringer gennem livet og at disse skal indtræffe *on time*.

Disse normer og forestillinger om kroppen gennem livet indrammer det, som

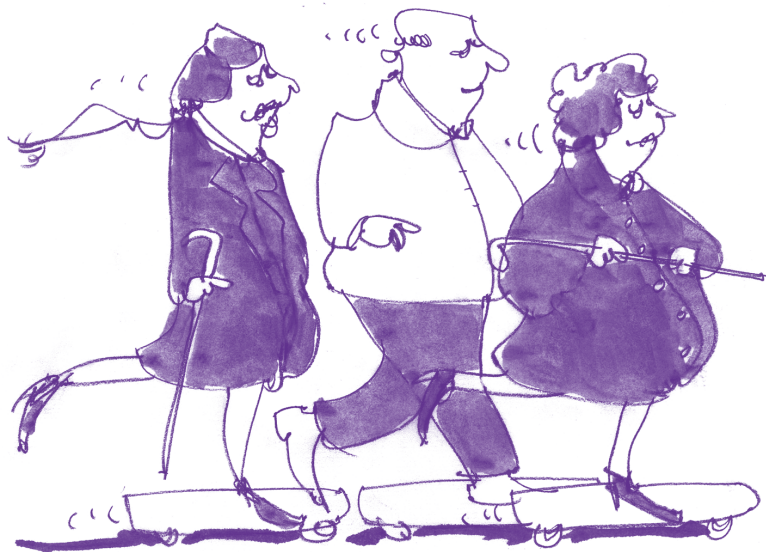
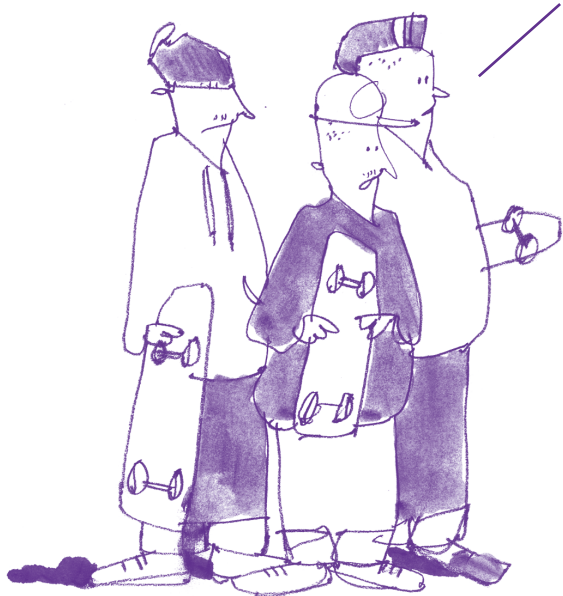
I sin svenske afhandling arbejder Therése Persson med opfattelser af køn, krop og aldring og sammen hængen herimellem. Hun har interviewet mennesker i alderen 6-99 år om deres opfattelser af, hvad alder betyder og indebærer, især med hensyn til kropslig fremtoning og klædedragt. Hvilke former for kropslig fremtoning er tilladt i forskellige aldre, og hvorfor og hvordan kan grænserne for det tilladte flyttes? I artiklen fokuseres specifikt på kvindekøn, og det viser sig, at kvinder af en vis alder er udsat for en svær balancegang mellem idealet om at se "ung" ud, og kulturelle forventninger om, at man ikke skal gøre for meget ved sit udseende for at nå dette mål. [note 1]

Therése Persson er etnolog, fil. dr. i det tværvidenskabelige emne Tema Äldre och åldrande ved Linköpings Universitet.

therese.p@home.se

Omverden er rig på normer for, hvordan piger og kvinder "må" eller "skal" være og se ud i forskellige aldre

NICE! HVOR GAMMEL ER DIN
MORMOR EGENTLIGT MATHIAS...?

En klædning eller en særlig stil kan bidrage til, at en krop opfattes som kvindelig, eller som yngre, alternativt ældre.

anses for at være et godt og fuldendt liv, samt en normal og attraktiv kvindekrop. Konsekvensen af dette bliver, at visse måder at leve på opfattes som mislykket, eller at visse muligheder opfattes som forpassede. Hvis forandringerne af kvindekroppen indtræder *off time*, kan såvel kroppen som femininiteten tolkes som afvigende, eller som *for sent* eller *for tidligt* udviklet. I så fald bliver det svært at iscenesætte femininitet efter opfattelserne af, hvad der er korrekt. Men studiet viser, at disse tankemodeller dog ikke skildres som helt absolutte; idet personerne både gentager, forhandler og omforhandler det, som er normen i de forskellige aldre.

Klædeligt eller ynkeligt

Interviewpersonerne skildrer holdninger til, hvad der opfattes som passende for kvinder i forskellige aldre hvad angår æstetiske faktorer som tøj, stil, makeup og farver. Ud fra hver deres forskellige alderspositioner konstruerer og anvender de interviewede aldersnormer for, hvordan piger og kvinder skal se ud, hvordan de skal klæde sig og ordne deres udseende i forskellige aldre. Æstetiske attributter som push-up BH eller farvet hår bidrager til isce-

nesættelser af både alder og femininitet og har således betydning for opfattelser af den aldrende kvindekrop. En klædning eller en særlig stil kan bidrage til, at en krop opfattes som kvindelig, eller som yngre, alternativt ældre. Men forkert klædning i forkert alder kan også få en person eller hendes påklædningsstil til at virke skabagtig, ynkelig, tantet eller noget andet negativt. En klædningsstil kan i én alder opfattes som sexet, mens den i en anden alder forekommer og defineres som upassende eller smagløs. At en voksen kvinde ser yngre ud end hendes kronologiske alder beskrives generelt som noget positivt, men at gøre for meget ud af forsøge at se yngre ud, synes at have en negativ effekt, og det fremgår, at anstrengelser for at se yngre ud frem for alt ikke må afsløres (Rexbye & Povlsen 2007). For voksne kvinder konstrueres der fx en opfattelse af, at det er positivt at se ung ud, samtidig med at det ses som negativt at gøre åbenlyse forsøg på at se yngre ud end den kronologiske alder (Frankel 1999, Lövgren 2009).

Hvis man eksperimenterer med tøj og overskridelser af aldersnormer om udseendet ved at bruge stilarter og klædestykker, som ifølge normerne kun kan

bæres af andre aldre end ens egen, kan det medføre en vis risiko, ikke alene fordi man kan blive opfattet på en ufordelagtig måde, men også fordi man risikerer at miste respektabilitet og status. Interviewpersonerne viderebringer selv normer om dette, samtidigt med at de kan forholde sig kritisk til de fordomme, som disse idealer indebærer. Det er dog slående, i så høj grad de selv mener at være i stand til at gå imod normerne og oven i købet iscenesætte deres alder og kvindelighed på fordelagtig måde. Grænsemarkeringen af det, der anses som passende eller ikke, synes at repræsentere en mængde aspekter, der fremstår som væsentlige at kunne manøvrere samtidigt. De grænser, som oprettes mellem det, der opfattes som klædeligt eller upassende, konstrueres ikke som helt færdige eller givne, men er forhandlingsbare.

Eksempler på det, der omtales som grænsemarkerende af de interviewede, er stramme bukser, nedringede klædninger på overkroppen og korte kjoler. Det er klædestykker, som afslører seksuelt kodede dele af kvindekroppen. Under interviewene angives det, at bryst, bagdel og lår helst ikke skal vises frem efter en bestemt alder, hvilket

kan tolkes som udtryk for opfattelser af den kvindelige seksualitet som noget, der skal skjules og gemmes efter en vis alder.

Disse grænsemarkerende kropsdele kan repræsentere samme normer, som udtrykket *mutton dressed as lamb* signalerer (gammelt får forklædt som lam, red). Denne talemåde viser, at voksne eller ældre kvinder ikke skal forsøge at udgive sig for at være yngre, end de er. Talemåden antyder også, at lammekød smager bedre end fårekød, og dette kan siges at hænge sammen med en fordomsfuld måde at se på ældre og yngre kvinders kroppe, idet talemåden fremstiller den yngre kvindekrop som mere seksuelt tiltalende end den ældre (Twigg 2007, Rexbye & Povlsen 2007).

En svær balancegang

I løbet af interviewene fremlægges både normer om, at der skal være overensstemmelse mellem kronologisk alder og udseende, og normer om, at man som midaldrende eller ældre kvinde skal undgå aldringstegn. Her er således et sammenstød mellem normer om, at den kronologiske alder og udseendet skal stemme overens, og normer om at man skal forsøge at se ung ud i forhold til sin alder. Eksempler på normerne om aktivt at undgå negative aldringstegn ses i interviewene i form af udsagn om, at en kvinde selv må sørge for at undgå inkontinens ved at lave knibeøvelser, eller at hun ikke behøver at lade håret gråne. Man må gerne arbejde med udseendet og kroppen for at se både ung og naturlig ud, hvilket i sig selv kan tolkes som et paradox. Konkret udtrykkes dette ved udsagn om ting, man kan gøre for ikke at *forfalde*, som én udtrykker det. fx at farve håret, anvende antirynkepræparater, træne kroppen og gå på afmagring.

Der findes altså normer om, at voksne kvinder bør anstrenge sig for at se ungdommelige ud, men samtidig bliver der også lagt vægt på, at disse anstrengelser ikke kan ses. Hvis anstrengelserne kan afsløres, risikerer man, at ens ungdommelige udseende vil blive opfattet som vulgært eller mærkværdigt.

Det er vigtigt at ældes uden alt for mange indgreb og manipulation, frem-

hæves det i flere interviews.

Personerne virker som om, de er optagede af at vise, at de både kerer sig for deres udseende, herunder ved at forsøge at skjule aldringstegn, og samtidig at de ikke anstrenge sig alt for ihærdigt for dette. Hvis et sådant arbejde med udseendet kommer for en dag, kan det lede til, at man bliver anklaget for at befinde sig i en 40-års krise, eller som værende ynkelig, og dette fremstilles som alt andet end ønskeligt. Når normerne om dette omtales i samtalen, gøres det samtidig på en lidt modsætningsfyldt måde.

Trods det, at aldring beskrives i negative vendinger, så kobles aldring også til mere positive aspekter, såsom øget selvstændighed fra strengt feminine kropsidealer. Skønt personerne for en stor del beskriver det at ældes ved at anvende forestillinger om aldring som tab og nedgang af forskellig slags, så skildres det at ældes som voksen kvinde også ved at knytte aldring til for eksempel øget selvbevidsthed og respekt.

I de yngre børn og unges beretninger beskrives det at vokse op og blive ældre i endnu mere positive vendinger. En person udtrykker for eksempel at hun gerne vil være større hurtigere, og en anden fortæller, hvordan hun engang løj om sin alder for at blive opfattet som ældre. Gennem personernes forskellige aldre har materialet på denne måde vist sig at indeholde varierede og skiftende opfattelser af alder og aldring.

Kvindelighed og alder

Interviewene viser, hvordan normer om alder har indflydelse på, hvordan kvindelighed konstrueres og forstås. Personernes udsagn synliggør specifikke forventninger til det at være kvindelig. Men udsagnene synliggør også, hvordan forestillingerne om, hvad det indebærer at være kvindelig, varierer i forskellige aldre. I interviewene konstrueres normer om betydningen af at iscenesætte det, som opfattes som den rette form for kvindelighed i forhold til alder for at fremstå som en normal og attraktiv person. Således synliggør interviewene idealer om at opretholde kvindelighed på visse måder i visse ald-

re, og på andre måder i andre aldre. Disse normer og idealer er dog hverken entydige eller helt og holdent samstemmende. De interviewede anvender og forhandler normer om alder, krop og femininitet.

Note 1

I Sverige uddanner man ikke ph.d.-er ligesom i Danmark, men derimod doktorer. Therése Perssons afhandling er således en svensk doktorafhandling med titlen: *Kvinnlig för sin ålder – en intervjustudie om ålder, kropp och femininitet*. Linköping Studies in Arts and Science No. 519. Bullfinch Publishing, Stockholm.

Referencer

- Butler, J (1990). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York & London: Routledge
- Butler, J (2005). *Könet brinner! Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Stockholm: Natur och Kultur
- Frankel, G (1999). *Den klädsamma pensionären. Några äldre kvinnors funderingar kring klädsel och ålder*. Åldrandets Kultur. Rapport nr 13. FoU-rapport 1999:17. Socialtjänstförvaltningen i Stockholm
- Holstein, J & Gubrium, J (2000). *Constructing the Life Course*. New York: General Hall
- Lövgren, K (2009). "Se lika ung ut som du känner dig." *Kulturella föreställningar om ålder och åldrande i populärpress för kvinnor över 40*. Linköpings universitet
- Rexbye H & Povlsen J (2007). Visual signs of ageing: What are we looking at? *International Journal of Ageing and Later life*, 2 (1), s. 61-83